

Славистика

Выпуск II (1998)

Редакционная коллегия

д-р Петар Буняк, Душан Квапил, д-р Ксения Кончаревич,
д-р Новица Петкович, д-р Предраг Пипер, д-р Слободан Реметич,
д-р Боголюб Станкович, д-р Александар Терзич, Богдан Терзич

Главный редактор

БОГОЛЮБ СТАНКОВИЧ



СЛАВИСТИЧКОЕ ОБЩЕСТВО СЕРБИИ

Белград • 1998

Славистика

Књига II (1998)

Уређивачки одбор:

др Петар Буњак, Душан Квапил, др Ксенија Кончаревић,
др Новица Петковић, др Предраг Пипер, др Слободан Реметић,
др Богољуб Станковић, др Александар Терзић, Богдан Терзић

Главни уредник:

БОГОЉУБ СТАНКОВИЋ



СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Београд • 1998

(ПСЕУДО)ИМПЕРАТИВНОСТ ОНИМИЈСКИХ КОМПОЗИТА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

У раду се анализира структура онимијских композита, нарочито комбинација *џлаџол* + *неџлаџол*, која је карактеристична за словенске језике (за разлику од њемачког гдје је могућна комбинација *џлаџол* + *џлаџол*). Посебно се разматра проблем императивности глаголског дијела онимијских композита у словенским језицима.

Ономастологија (ономатологија), чији је предмет истраживања номинативна, и ономастика која проучава властита имена, имају изразито именски карактер. У онимијским структурама¹ глагол се појављује углавном као дио вишечланог имена, док га веома мало има у једночланим онимима. За разлику од именице и придева, глагол углавном указује на ограниченост процесуалног својства (уп. у руском *висячий*, *висение* – *висящий*), па та његова карактеристика долази у колизију са природом онимијских структура које изражавају стална својства и особине, нпр. у руском надимку *Виноход* (т. е. иноход, иноходец), 'човјек који при ходању избацује напријед десну руку заједно са десном ногом и лијеву руку са лијевом ногом'. У онимима семантика није типично средство стварања онимијских композита (ОК). Глагол не може постати властито име а да не изгуби своју основну функцију. Стога су у праву они који тврде да властитих глагола не може бити и да презимена образована од глагола напуштају глаголски систем и добијају граматичке карактеристике имена – она се мијењају по падежима, добијају конгруентне атрибуте итд. (Суперанская / Суслова – 1981. 115).

Пошто ОК представља једнословно властито име које има у свом саставу најмање двије корјенске морфеме, поставља се питање: у какве комбинације ступа глагол у тим творевинама. У принципу се може рећи да се глагол сусреће у јуксапозитивним композитама – сложеним властитим ријечима које настају обичним спајањем двију или више ријечи. У структури ОК издвајају се два дијела. Први дио претежно има уже значење (видско значење) и врши детерминативну, атрибутску функцију; он прецизира карактер другог члана. Други дио, по правилу, представља основни елемент, члан који се детерминира. Овдје постоје двије могуће комбинације: а) глагол + глагол, б) глагол + неглагол (друга врска ријечи), тј. неглагол + глагол. Први случај даје пуне глаголске ОК, други отвара само полуглаголске ОК. У нашем корпусу за словенске језике нисмо нашли примјере првога типа, зато и говорити о глаголичности ОК значи говорити о вези другог типа. У њемачком језику, обрнуто, могућа је комбинација глагол + глагол, нпр. *kennenlernen* (упознати се), *spazierengehen* (шетати се), *sitzenbleiben* (понављати разред, остати усидјелицом) и сл. Неки сматрају да се у односу на

словенске језике њемачки језик разликује још и тиме што је у њему други члан властито име, док се у словенским језицима глаголски елемент може налазити и у препозицији и у постпозицији (*Горихвостов*, *Грызодубов* – *Долгожилов*, *Грибоедов*).² Али у њемачком се језику такође могу наћи примјери у којима се глаголски дио налази у постпозицији (*Buchhalter* – рачуновођа, *Menschenfresser* – људождер, канибал и сл.). У њемачком језику глагол у инфинитиву изражава циљ, начин вршења радње, својство и сл., нпр. *das Lebewesen* (живо биће, живи организам), *der Schreiberisch* (писаћи сто), *das Schlagwort* (кључна ријеч), *der Bindfaden* (кама), *das Lesebuch* (књига за читање), *die Leseart* (варијанта текста, тумачење), *der Sprengstoff* (експлозив), *die Hängebahn* (жичара). У руском језику такве творевине такође су доста раширене, нпр. антропоними: *Винокуров*, *Ланкомоев*, *Шерстобитов*, *Шилобреев* (бреющийся шилом), *Шубодерев* (драгъ шубы), *Мясоед*, *Пивовар*, *Суновар*, *Водовоз*, *Чудодей*, *Хлебпрос*, *Видорез*, *Козорез*, *Землеруб*, *Синхотвор* и сл. Али је највећа исподударност између словенских језика и њемачког језика у томе што се у њемачком језику сложенице користе много више него у словенским језицима. То потврђују и конкретна истраживања. Напримјер, у њемачком преводу „Анны Карениной“ Л. Н. Толстоја на 10 странаца (27.000 словних знакова) долази 77 сложеница, док их је у руском оригиналу свега 5 (Федоров и др. – 1961, 50). У преводу „Хлеба“ Л. Н. Толстоја (11 страна, 23.000 знакова) ова несавршеност је још израженија: њемачки текст има 148 сложеница, а руски свега 6.³ О великој раширености сложеница у њемачком језику пишу многи истраживачи (нпр. Зиндер – 1937, 174). Једни сматрају да у њемачком језику сложенице конкуришу зависним реченицама као посебан облик сложеног споја ријечи на синтаксичкој основи (Жирмунский – 1938, 267–268). Други указују на то да се та специфичност њемачког језика не односи само на словенске језике него уопште на све индоевропске језике (Шинкова – 1957, 79). Њемачки језик се разликује још тиме што је дужина сложенице практично неограничена. Ево како изгледа једна екстремно дугачка композита: *Donaudanupfschiffahrtsgesellschaftskapitänwinnenrentenabholstellenvorsteher* (шэф испоставе за издавање пензија удовицама капитена Дунавске паробродске пловидбе). Дата композита састоји се од 11 корјенова, између осталог од 4 глаголска (*-fahren-*, *-abholen-*, *-stellen-*, *-stehen-*) и 74 слова.

Постоји десет основних теоретских могућности образовања ОК помоћу глагола: 1. глагол + именица, 2. именица + глагол, 3. глагол + придев, 4. придев + глагол, 5. глагол + прилог, 6. прилог + глагол, 7. глагол + замјеница, 8. замјеница + глагол, 9. глагол + број, 10. број + глагол.

Кад су у питању прве двије комбинације, глагол се сусреће у сложеницама са императивним и неимперативним глаголским дијелом. Као примјер неимперативних ОК можемо навести руске антропониме *Скалозуб(ов)*, *Щелконозов*, *Пахоруков*, фитониме: *мухомор* (гљива), *булавоносец* – *das Silbergras*, *зимолобка* – *das Winterlieb*, *камнеломка* – *der Steinbrech*, *костолом* – *die*

² В. Зиндер/Сокольская – 1938, 170.

¹ Оним је назив којим се обједињују сва властита имена. Он може доћи у форми антропонима, топонима, фитонима, зоонима, астронома, теонима и др.

³ Анализа превода „Героя нашего времени“ М. Ј. Лермонтова показује да се и у неким другим западноевропским језицима више користе сложенице него у руском језику: тако на 2 руске сложенице долази 12 у енглеском, 14 у њемачком, 21 у сетонском и 24 у финском (Федоров и др. – 1961, 50).

Ältenlilie, *несколюб*, *телорез*, називе вјетрова *золотопоша*⁴, *волокред*⁵, *снегоед*⁶, украјинске антропониме *Бо́голюбенко*, *Бо́гомалець*, *Бо́жоявленко*, *Буревій*, *Бурелом*, *Винонал*, *Винокур*, *Гречкосій*, *Диво́зляд*, *Кожумяка*, *Козоріз*, *Коновал*, *Конокрад*, *Короїд*, *Костолом*, *Костоправ*, *Котолуп*, *Крупорух*, *Крупорушенко*, *Лозовяз*, *Маковій*, *Макосій*, *Мухомор*, *Правдолюб*, *Ракоїд*, *Сиродосенко*, *Сміховод*, *Чертополох*, *Чорторий*, *Чудодій*, *Шановал*, *Шкуродер*, српскохрватске антропониме *Водоїи́ца*, *Водоїи́вец*, *Зломислић*, фитониме – *кожодер*, *џлавобоља*, *џлавобольке*, *џлавоболник*, *водоїи́ца*, *водоїи́вка*, *сунцо́злед*, *сунцокреїй*.

Што се тиче императивних ОК, чији глаголски дно ми још називамо императивом, а други читаћу композиту именују као императивну сложеницу, императивно име (њем. Imperativname), ствар је много сложенија. У принципу, такве творбене структуре представљају елементарне просте реченице, уп. у руском *Гуляйполе*, *Держиморда*, у њемачком *das Vergißmeinnicht* (незабудка, незаборавак, споменак, поточица), *das Rührmichnichnan* (бот. мимоза, осјетница, педотрога, *anrühren* – трогати), *der Springsfeld* (ветрогон, шалун, вјетропир, вјетрењак), у српскохрватском *висибабa*, *Поїивода*, *Плейшкоса*.

Императивне ОК постоје у свим словенским и у многим индоевропским језицима и на различите начине се тумаче. Главно питање састоји се у томе зашто су настале и шта изражавају.

У руској лингвистици преовладава мишљење да су то императивни облици. Академијска граматика изражава доста опрезну позицију, не проглашавајући глаголски дно императивом, већ хоминимским обликом императива (ГАН – 1980, I, 43). „Они называют предмет (одушевленный или неодушевленный), характеризующийся таким действием, которое связано с предметом, названным опорным компонентом” (ГАН – 1980, I, 43). И неки други аутори испољавају у формулацијама сличну опрезност. Тако А. В. Суперанска и А. В. Сулова говоре о томе да се презимена образована од глаголске основе обично подударају са облицима императива и, по правилу, управо у тим облицима глаголски облик долази у свом чистом виду (Суперанская / Сулова – 1981, 115). Л. Булаховски тумачи императив у сложеницама као индукционоу категорију (индукцијуюющую категорию) – Булаховский – 1968. Он тврди да сложенице одражавају индукцију императива.

Да бисмо размотрили даго питање, извршили смо анализу шест руских рјечника ономастичке лексике и у њима пронашли 173 глаголске антропонимске композите. Императиви су представљени са 34 примјера или са 19.65%. Ниједан од глагола није фреквентиван – најчешћи је *бороться* са 3 употребе: *Бормир*, *Борислав*, *Братислав*. У основи других примјера налазе се глаголи *владеть* (*Владимир*, *Владислав*) и *жореть* (*Горислав*, *Горихвостов*). Са једним примјером представљени су остали глаголи (*покинуть*, *будить*, *вернуть*,

⁴ Вјетар који нагонити воду и лосос у Печорску у Печорски залив (на сјеверу Русије). Рибари га називају златоносним (јер доноси зараду) – Прох – 1983.

⁵ Сјеверно-источни и источни хладни (љети и зими) вјетар на Псковском језеру (Прох – 1983).

⁶ Или *снегожд* (нем. Schneefresser) – феџ способан да истопа сјежину покривач (Прох – 1983).

знать, *жреметь*, *драть*, *загубить*, *крутить*, *мстить*, *радеть*, *родить*, *расти*, *творить*, *убить*, *твердить*: *Покиньчереда*, *Будимир*, *Вернидуб*, *Гонимедов*, *Гремислав*, *Дерикорчма*, *Загубисундук*, *Крутиголова*, *Мстислав*, *Радимир*, *Родислав*, *Ростислав*, *Творимир*, *Тернижорев*, *Убийволк*, *Твердислав*). Сви глаголи спадају у различите лексичко-граматичке групе: глаголе физичких радњи (*поднять*, *крутить*, *родить*, *драть*), глаголе психичких радњи (*мстить*), глаголе кретања (*знать*), глаголе процеса (*варить*), глаголе односа (*владеть*, *будить*, *убить*, *бороться*), глаголе психичког стања (*терпеть*), глаголе физичког стања (*жореть*, *расти*), галголе звучања (*жреметь*). У супстантивном дијелу највише има ОК са фосилним, окамењелим корјеном -*слав*- (*Борислав*, *Братислав*, *Владислав*, *Горислав*, *Гремислав*, *Мстислав*, *Радислав*, *Ростислав*, *Родислав*, *Твердислав*) – свега 10. Друго мјесто заузима коријен -*мир*: *Бормир*, *Будимир*, *Владимир*, *Радомир*, *Творимир*, треће -*вода*: *Варивода*, *Паливода*. Два примјера односе се на животиње (*Лунирыба*, *Убийволк*) и биљке (*Вернидуб*, *Лунибереза*). Са једним примјером представљени су остали коријени који означавају дијелове човјечијег тијела (*Крутиголова*, *Лупинос*, *Подыминожин*), дијелове животињског тијела (*Горихвостов*), предмете (*Варибрус*, *Загубисундук*), течност (*Паливода*), храну (*Гонимедов*), објекте које је створио човјек (*Дерикорчма*), пејсаж (*Закривидорож*), апстрактне појмове (*Нажнибеда*, *Покиньчереда*, *Тернижорев*).

Један руски примјер изазива посебно интересовање. То је апелатив *Крутижаврило*. У вријеме првог свјетског рата дуго се чекало на теретне возове који су превозили војску па су њихове машиновође пожуривале са *Крути*, *Гаврило*!, јер је један од њих био неки Гаврило. Честом употребом овај се израз претворио у сложени надимак *Крутижаврило*, који су добијали све машиновође теретних возова и, најзад, у апелатив. Пољски лингвист Анатол Миrowsки један је од првих обратио пажњу на овај примјер (Mirowski – 1946). О њему говори и Михаило Стевановић и тумачи га као императивну композиту (Стевановић – 1957). У савременом руском жаргону *Гаврила* има два значења 1. 'глуп, неактиван човјек', 2. 'сваки човјек'. Ово име такође служи за иронично обраћање типа „*Гаврила*, не порть натюрморт” у значењу 'Отојди отсиода, не мешай' (Елистратов – 1994).

Императивне ОК сусрећу се у различитим типовима руских апелатива, антропонима, фитонима итд.: *перекасти-поле*, *Горихвостов*, *Подыминожин*, *Тернижорев*, *Гонимедов*, *Держикрай*, *сорвиголова* (*сорви-голова*), *держидерево*, властито име *Взвернижуба*; *жорцвей* – *das Adonisröschen*, *держидерево* – *der Christusdorn*, *растижор*, *болиголова* (*gefleckter Schierling*), *нечуй-ветер* (трава). У српскохрватском језику такође су широко заступљене императивне ОК, нпр. *Дерижуска*, *Млајишума*, *Мочибоб*, *Мочивуна*, *Плейшкоса*, *Поїивода*, *Пузижапа*, *Родимир*, *Сјрижирей*, *Триимир*, *Вриширей*; топоними – *Лежимир*, *Хладивода*. Посебно много их има у украјинском: *Варибориц*, *Варивода*, *Вернижора*, *Вернидуб*, *Горицвіт*, *Грайхвиля*, *Гуляйвітер*, *Дожишумат*, *Жнидоля*, *Заберинож*, *Забудьдоля*, *Завийвітер*, *Зедериноса*, *Затуливітер*, *Косиполе*, *Котижорошок*, *Крутивус*, *Крутиріж*, *Ломикамін*, *Майборода*, *Нажнибеда*, *Надайбориц*, *Непийвода*, *Непийниво*, *Нечуйвітер*, *Паливода*, *Перебийніс*, *Перекопиноле*,

Печиборци, Підкуйчобит, Пиймайвітер, Пиймайворон, Робиволя, Тигиборода, Тигириядно, Цвітисад, Шумидай.⁷ Наш корпус показује да је од свих словенских језика највише императивних ОК развио управо украјински језик. На том плану веома богат материјал пружа „Реестр Війська Запорозько 1649 року“, који садржи надимке 40.000 запорошких козака (Реестр – 1995).⁸ Козаке пису уписивали у Запорожское войско под правим презименом, већ под надимком највише из безбједносних разлога (много су били бјегунци). У једном случају у списак је унешено само име (Радко, Микита, Бојдан), у другим војничко звање и надимак (атаман Лапа), у трећем само надимак (Трусченко), у четвртм (случај који пресовладава) име и надимак (Грицко Говоруха, Павло Ждененко, Гришко Надточыенко). Глаголске ОК представљене су примјерима типа Пивоваренко, Миско Чорномаз, Степан Верховодченко, Иван Кривопустенко, Семен Нездоминицатка, Иван Чорномазенко. У тим списковима доста има императивних ОК: Иван Недайборшченко, Креско Непиводенко, Миско Ломиница, Миско Покинборода, Моисей Продаиводенко.

Уопште, у свим словенским језицима постоје императивне ОК, нпр. у бугарском Боримечков / Боримечкаџа, Бранимиров, Гонишџков, Деризимов, Калишлев, Кърџиџоров, Палиџоров,⁹ у македонском надимци (прекарн) Лапникандиловици, Теџајмајка, презимена Газибаба, Газивода, Палиџора, Паликука, Палислама, Скочивир, Подрџиџкоњ, Варикашовици, Газимечковици, Трчилашовици¹⁰, у словачком Vodupil, у чешком trasiřitek, у пољском Kopajgród, nosiwoda, словеначком Obesibog, Pecigost.

Широку распрострањеност добила су императивна имена у романским језицима (посебно у француском), којима су лишени специфичне стилистичке обојености. нпр. *porte-gluite* перо (за писање), *perce-neige* висиба, *abat-jour* абажур, *rendez-vous* љубавни састанак (уп. одговарајући калк у њемачком језику *Stelldichein*) – Соколова – 1953, 147.

Као што се види, у свим индоевропским језицима императивни облик се појављује у првом дијелу композите (док у свакодневном говору, нпр. у словенским језицима, императив може да дође и у постпозицији, уп. Книгу *возьми*). Веома смо мало нашли примјера са императивним обликом у постпозицији, нпр. у украјинском *Дармоџриј*, у српскохрватском апелатив *ловок-радица*, *брајоубица*.

⁷ Ове примјере (свега их је 84) добили смо од Оксане Леонтијеве из Кијева, која је међу својим студентима обавила анкету замоливши их да напишу украјинска презимена са глаголима.

⁸ У XVI–XVIII веку постојала је друштвено-политичка и војна организација козацтва иза Дњепровских прагова под називом Низовое войско Запорожское или Сечь Запорожская. Она је настала у вези са нападима литванских и пољских феудалаца на Украјину и сталном опасаношћу од кримских татара. Сечь Запорожская била је особена козака република. Сваки козак био је обавезан да служи војни рок на свој рачун. Сурови услови живота утицали су на то да у Запорожју уопште не буде породичног становањства. Сечь Запорожская била је склопљена за многе угњетавање. Подробије о томе в. Большая – 1971, 23, 327–328.; История Украинской ССР – 1982, 65–72.; История Украинской ССР – 1953, 172–181.

⁹ Примјере смо добили од Красимира Колево, наставника Катедре за бугарски језик Шумског универзитета.

¹⁰ Широко списак императивних ОК у македонском језику наводи Коробар – 1972.

У југословенској лингвистици питањем императива у композитима било је говора још у XIX вијеку. Тако 1884. године Стојан Новаковић у „Српској граматичи“ пише следеће о сложеницама образованим од императива и именице: „У ових основа спаја се заповедни начин разних глагола с именицом која је, према глаголу од кога је заповедни начин, употребљена некад у положају подмета (извршника оне радије глаголске), некад пак у положају предмета, којим је обично казано оно на чему се радија глаголска извршује. Ако је именица у положају предметнога четвртога падежа, она се ипак увек оставља у облику првог падежа. У овој врсти сложених основа највише се употребљује заповедни начин прелазних глагола. Примери. *Чисти-кућа*, *џази-блајџо*, *дери-џуца*, *дражи-вашика*, *џлади-брк*, *џраби-каџа*, *исџи-чуџура*, *каџи-џуџи*, *кради-коза*, *ломи-џора*, *мрси-џаџка*, *падри-књиџа*, *пазови-род*, *џали-кућа*, *џлеџи-коса*, *вади-сек*, *виси-баба*, *сврзи-брада*“ (Новаковић – 1894, 139–140).

Међутим, први је о српскохрватским императивним композитама детаљније писао Томо Маретић (Маретић – 1899).¹¹ Он је сматрао да глаголски дио у примјерима типа *чисти-кућа* (жена која кућу чисти), *драживашика* (који вапше, тј. псе дражи), *исџи-чуџура*, *музикрава*, *џамџи-виџек* (вијек који се памти), *висибаба*, *вуџибаџина* („1. човјек, који шеће с батином, 2. рђав човјек, који за собом као вуче батину, која ће га бити“), *џлачидруџ* (друг који плаче) има облик императива, али нема императивно значење: „Глаголски облик у овим сложеницама управо је 2. лице једине заповједног начина, али без заповједног значења. Сва је прилика, да су изнајприје у оваквим сложеницама били глаголи, који иду у IV. врсту, којима се основа свршује на *и*, на пр. *чисти-кућа*, *драживашика* (испор. *чистиџи*, *дражиџи*): ту облици *чисти-*, *дражи-* управо су основе глаголске, а народ их је по мало почео осјећати као запов. нач., па кад се то осјећање утврдило, онда су могле настати ријечи као: *кљуџдрво*, *коз’баџа* (мј. *косибаџа*), *назови-род*, *разр’иџра*, *вуџибаџина*, *завр’џкола* (тко заврће колом), гдје је први дио прави правцати заповједни начин. Да основа глаголска у сложеницама не мора долазити на *и*, то се види из примјера као: *буџоок* (који има избуљене очи), *џиџобрк*, *виџоџава* (нека мала птица), *виџорей* (нека игра), *врџоџлав*, *-ва*, *-во* (којему се глава врти). Ни на *и* ни на *о*, већ на *а* излази глаголска основа у: *чува-кућа* (неска биљка), *незнабоџа*. Ова је друга ријеч изведена од: *незнабоџ*, које нема; тако су исто изведене и ове ријечи: *џубодуџиџица* (у шали се каже за дукат, од: губодуџа), *коџикоџевиџ* (од: коџикоџ), *куџикрас-џавчиџ* (од: купикроставац)“ (Маретић – 1899, 364). Т. Маретић указује на то да постоје два типа примјера: 1. примјери у којима је глаголски дио управни, а именски детерминативни (*исџи-чуџура*, *дери-коџа*, *врџирей*, *куџивоџска*). односно глаголски дио је предикат, а именски објекат, 2. примјери у којима се именски дио управни, а глаголски детерминативни (*џрчилаџа* – лажа, лажов који трчи да разноси лажи, *џлачидруџ* – жалосни друг, друг који плаче заједно са оним коме је друг, друг у плачу).

Александар Белић тврди да има веома много императивних ријечи и даје следеће синтаксичко тумачење: „Именица је у односу објекта према глаголу.

¹¹ Прије Т. Маретића сложенице спомиње Ђуро Даничић (Даничић – 1867).

Исп. *буљиока* (жена), *вадивек* (тежак посао, на пр. пут), *нављачка* (дечја игра), *џладибрк* (човек)... У неким се случајевима протумачио однос именице и глагола као субјекта и предиката, на пр. *џлачидруж*" (Белић – 1949, 38).

Брабец/Храсте/Живковић дијеле императивне сложенице на двије групе – на атрибутивне и објекатске (Brabec/Hraste/Živković – 1961). У атрибутивној групи глагол се налази у императиву који врши функцију партиципа: „Први дио сложенице је глагол у императиву, али је тај императив у служби партиципа и зато је у атрибутивном односу с другим дјелом (именицом): аа) Императив мј. глаг. прилога садашњег: *џлачидруж* („плачући” друг, који плаче, тј. пати с другим), према којој је начињена и *џјевидруж* (с неправилним императивом „*џјеви*”), *смрдиврана* (нека птица), *џрчилажа* (лажа која трчи около и шири лажи), *висибаб* (име цвијету). Изведена је сложеница *каћиперка* (од *каћипера*, тј. женска која се каћуни, кити много). бб) Императив је мј. глаг. придјева трпног: *назовирод* (позвани, такозвани, не прави род) и *џамџивјек* (запамћени вијек, који можемо памтити, којег се можемо сјећати)” – (Brabec/Hraste/Živković – 1961, 175). У објекатској групи такође се ради о императивном облику који нема значење наредбе, него само указује на то да се радња врши: „Први је дио сложенице глагол у императиву, али тај императив не значи заповијед да се радња има извршити, него значи само вршење глаголске радње; други дио је именица, његов објекат: *џазиблајо*, (који гази блато, неки мали чиповник), *исџичуџура* (која испија чутуру, пијанац), *кажџиџи* (прст који каже пут), *крадикоза*, *Љубибраји*, *музикрава*, *надрикњиџа* (који само надре књиџу, а не изучи је), *расџикуџа*, *свржиманџиџа* (који свргне, збаци мантију), *џеџикуџа*, *ауџибаџина* (који вуче батину, тј. беспослено потуцало) – Брабец/Храсте/Живковић – 1961, 175. Али у једном примјеру Брабец/Храсте/Живковић истичу постојање облика садашњег времена: „... у сложеници *чувакуџа* (биљка за коју се вјерује да чува кућу) први дио је глагол у презенту”. Примјер *џалидрвце* они објашњавају као превод са њемачког ријечи *Zündhölzchen*.

Павешић/Винце такође тумаче глаголски дио као облик императива (Pavešić/Vince – 1971).

Еугенија Барић пише да јој творбена структура тих композита у почетку није била довољно јасна и да их стога не спомиње у Хрватској граматичи из 1979. године (Barić – 1980/81, 19). Истражујући бесуфиксалне супстантивне композите она је дошла до закључка да дијелови *лажи-*, *надри-*, *назови-* не изражавају глаголско значење – они врше функцију модификатора (преиначитеља) значења ријечи са којима се творе сложенице (Барић – 1980/81, 24). Због тога се они сврставају у префиксе, и то у префиксе са општим значењем ‘лажан, неправи, тобожни’: *лажџар* (лажни, неправи, тобожни цар), *надриџијечник* (лажни, неправи, тобожни лијечник), *назовиџолиџиџар* (лажни, неправи, тобожни политичар). Е. Барић такође разликује двије групе примјера: 1. композите у којима глаголски облик подсјећа на императив (*брусџиџа*, *џазикуџа*, *врџив-јеџар*) и 2. композите у којима глаголски облик не личи на императив (*дерџкоџа*, *крадикеса*, *џлачидруж*).

За Михаила Стевановића не изазива сумњу то да облик на *и* у примјерима типа *мамџара*, *дерџкоџа* није ништа друго него императив, док у примјерима

типа *џрчилажа*, *висибаб* може се размишљати о томе да је то презент (Стевановић – 1957, 7–8). Формално, ради се само о облику императива. Овдје, како пише М. Стевановић, не треба тражити ни партицип, ни општи глаголски дио, ни презент, ни било какву глаголску основу – то је облик императива. „А да је то баш императив не сведочи нам само облик у коме се оне (=сложенице) увек јављају: акценат њихов, о ком смо већ говорили и императивни завршетак императива, као у српскохрватским сложеницама: *кљуџдрво*, *печуџџас*, *заврџкола*... То нам још поузданије сведоче нека значења императива, иако не виде оно основно, право, него свакако нека друга значења у којима се овај облик (он сам или други модални облици чију службу је он преузео), претпостављамо и у којима се данас – то је познато – употребљава” (Стевановић – 1957, 16). М. Стевановић наводи два аргумента у прилог императива. Прво, акценат се првог дијела композите не подударе са презентом, већ са императивом: у таквим сложеницама у првом дијелу долази краткоузлазни акценат на *и* (*молџбоџ*, *посџиџуџа*), док је у презенту краткосилазни акценат (*молџим*, *посџим*). Друго, значења овдје потврђују да се ради о императиву. М. Стевановић има у виду квалификативно значење императива у облику приповједачког (историјског) императива типа: „Године се надовезаше добре, ја *удри*, *ради* од јутра до мрака, а жена опет *завезуџ* новце у триста узлова, *меси*, *џеџи*, сама, те бог помаже” (Стевановић – 1957, 17). Помоћу приповједачког императива изражавају се сталне радње у прошлости, радње са дужим трајањем, радње које су се понављале или по навици вршиле тако да су постале карактеристика врпиноца. Стога такав глаголски облик има квалификативно значење, које је више адјективно него глаголско. М. Стевановић долази до закључка да се већина императивних композита може тумачити као квалификативна употреба императива. Он претпоставља да у појединим језицима могу постојати и друге нијансе значења императива, али је у сваком случају непрекидност, дуготрајност, а још више понављање радње означене императивом послужило као основа за образовање сложеница са императивом у првом дијелу. И стога се не може тврдити да је овдје само облик императива, али не и значења императива (како је то сматрао Томо Маретић).¹² Он изводи још општији закључак: значење сталне радње, радње која се понављала послужило је као основа за настанак императивног имена. У каснијем раду М. Стевановић се још једном враћа на дати проблем и још једном истиче да су ти облици „савим исправно” названи императивним сложеницама (Стевановић – 1975, I, 412). (Стевановић – 1975, I). У анализи он се зауставља на називу цвијета *висибаб* (руски *подснежник*, њемачки *das Schneeglöckchen* – букв. ‘сњежни звончић’): „...*висибаб* није, иако су неки лингвисти тврдили, и како се углавном досад код нас мислило, постало од *вџиџаџу*,¹³ него баш од *виси баба*; није постала од глаголског облика и његове објекатске допуне, него од именице у служби субјекта и његова предиката. Тако су постале и друге, за њом наведене

¹² Као потврду ове тезе М. Стевановић наводи руски језик у коме се императив користи за ознаку обавезне радње. Донста, у руском језику заповједни начин може да се употреби у таквоме значењу, нпр. А женџина – что бедная паседка. *Сиди* себе, да выводи циплят.

¹³ Тако је мислио А. Белић, који је писао да је фитоним *висибаб* настао од *висибабу* (тј. „вџиџаџу”) – Белић – 1949, 38.

сложенице. А све ове су опет есоцентричког карактера, док су оне преексоцентричне¹⁴: *смрдибуџа* је управо *буџа која смрди*, водена стеница, а *џирчилажа* – *лажа, лажац, лажов који џирчи* (тј. жури да би што више лажи пронео). Такве су исто и *Скоцидјевојка*¹⁵ и *џлачидруж*. У других од њих су саставни делови још пре срастања у сложеницу употребљавани у пренесеном значењу, а то је исто значење остало код њих и у сложеници. У *висидбаба* не констатира се да баба виси, тј. да је баба висила (*виси* је врста приповедачког императива), него да погурен као баба виси познат цвет, а главно је да је то нешто друго, само не баба. И *џас* се у *леџиџас* употребљава, као што се, употребљавао и у реченици од које је сложеница постала, у пренесеном значењу – онај што као пас трчи, тј. жури, ветрогоња” (Стевановић – 1975, I, 412–413). М. Стевановић тврди да се помоћу императивних сложеница именују жива бића која врше радњу изражену првим дијелом композите: „Обликом императива у оваквим случајевима кажују се радње што су се чешће вршиле – тачније понављале (в. то у II делу). Како неко ове или оне радње понавља по обичају, или по некој навизи, то онда постаје његовом особином, а према особинама се обично и добијају називи какве имамо у горе датим императивним сложеницама.” (Стевановић – 1975, I, 413).

У њемачком језику такође постоје императивне ОК. За овај језик је карактеристично да се у њему понекад реченица супстантивизира са именом које служи као обраћање, нпр., *der Hans-guck-in-die Welt, das Tischleindeckdich* (чаробни столњак са ђаконијама, руски скатерть-самобранка) – Степанова – 1953, 146. При томе може испадати или се скраћивати: *der Störenfried* (рушмиер, руски возмутитель спокойствия) ← *stör den Fried*. У њемачком језику императивска имена имају, по правилу, два акцента: главни акценат носи акцентовани глаголски слог, секундарни – обично посљедњи слог читаве композите. „Императивне имена засвидетельствованы, начиная со среднесверхненемецкого периода... Их происхождение разные лингвисты объясняют по-разному. Однако ни одно из этих объяснений не является удовлетворительным. Несомненно лишь то, что здесь имеет место один из типов метонимического переосмысления” (Степанова – 1953, 146). Већина таквих имена представља имена или надимке људи, нпр.: *der Habenichts* (пуки сиромах, нишњик, бедњак), *der (das) Tunichtgut* (неваљалац, ништарија, безделник), *der Störenfried* (рушмиер, нарушитель спокойствия). Као особене еуфемизме треба сматрати надимке ђавола: *der Fürchtegott, der Gottseibeiuns* (ђаво, враг). Императивна имена сусрећу се и у другим типовима њемачке ономастичке лексике: у зоонимима – именима животиња, нпр. паса типа *der Puckan* (касније надимак за полицајца), *der Faßen*.

¹⁴ М. Стевановић се користи изразима А. Белића „есоцентричке и ексоцентричне сложенице” не позивајући се на њега (в. Белић – 1949, 33).

¹⁵ Тако се зове мјесто на Црногорском приморју одакле је, према легенди, нека дјевојка скочила у море и убила се. Иначе, има доста ОК са глаголом *скочити* у првом дијелу, нпр. антропоними *Скоцибравица* (Трогир), *Скоцибушић* (Хрватска), *Скоциђорић* (Хрватска), *Скоцикимак* (Хрватска), топоними *Скоцидјевојка* (пешина у Далмацији), *Скоциврана* (пашњак и ливада у Лици), *Скоцивук* (брдо и презиме у Хрватској и Црној Гори), *Скоциђорина* (Србија), *Скоциђрм* (село у Херцеговини), *Скоцикобила* (затон, крај и шума у Лици) – Михајловић – 1992.

птица (*der Wendehals*). „В качестве наименований предметов императивные имена употребляются редко и лишь в связи с приравниванием их, к живым существам (олицетворением), напр.: *das Stehaufmännchen* (вапьяка–встаньяка; сокращенно *Stehaufchen*), *das Tischleindeckdich, der Schreck-den-Gast, der Schreck-den-Feind* (средневековые названия крепостных башен), *das Schmücke-dein-Heim* (безделушки и некоторые другие)” – Соколова – 1953, 147. Већина императивних ОК нема промјену по падежима, нпр. *das, des Schmücke-dein-Heim* (пак: *das, des Vergißmeinnichts*). У њемачком језику граматички род обично зависи од значења (имена живих бића – мушког рода, неживих женског рода, уп. *der Tunichtgut, das Vergißmeinnicht*). „Императивные имена представляют собой семантически замкнутую группу слов благодаря своей своеобразной стилистической окраске. Названия и прозвища людей, частично животных и предметов, относятся к экспрессивной лексике, носят фамильярный или иронический характер. Сходную стилистическую окраску имеют, как мы видели, и многие бахуврихи”¹⁶, (Соколова – 1953, 147).

Према томе, већина аутора приклања се мишљењу да се у глаголском дијелу ОК налази императив. Само неки лингвисти сматрају да се ради о неимперативном облику, и то о презенту (3. лице), аористу (Новак)¹⁷, партиципу (Маретић, Брабец/Храсте/Живковић), чистој глаголској основи, супстантивном дијелу (*-и-* је копулативни елемент, као у композитима на *-о-* типа *Водоџија*, дакле име + *-и-*)¹⁸ или префиксу. Али свако од објашњења има своје рањиво мјесто. Тумачење глаголског дијела ОК као императива пати од неуједначености: у једном случају сложеница има императивни карактер (рецимо, чисти императив је у топониму *Небојсе*), у другом нема (топоними *Лажиполе, Чушикамен*, презиме *Џејидлака*, надимак *Болузуб*). Та неуједначеност тиче се и неглаголског дијела – именица долази час у једини (презиме *Дерикоња*), час у множини (топоними *Вршиглаве, Паливрши*), у једном случају именица је у номинативу (топоним *Желивода*), у другом у акузативу (презиме *Дерикоња*), а трећем у вокативу (надимак *Душвешћере*). Неуједначеност се осјећа и у примјерима са негацијом (типони *Неридидол, Нехајград*). У ОК пишу ријетке глаголске и именске метаплазме (надимци *Кљундрво, Пикриг, Мичиноџ*). Има примјера у којима се не зна да ли је у питању глагол или придев (*Цвешћиполе* – село у Србији), глагол или прилог (*Ближикућа* – надимак и презиме). У свом том намерили понекад се и сами ономастичари губе па у императивне сложенице убрајају и оно што никако не може бити императив (надимак *Хоћешводу* – Михајловић – 1992, 207). У многим случајевима семантичка структура императивних ОК је веома затамљена, поготово ако се ради о несприродном семантичко-синтаксичком споју типа *џросџријеџи враџи* → *Просџривраџи* (брежуљак код Шибеника), *џеџи моџиџа* → *Пеџи моџиџа* (презиме), *џрмјеџи*

¹⁶ Бахуврихи – термин који се сусреће још у староиндијским граматикама (букв. много риже, који има много риже), обједињује двије врсте сложеница: придеве типа *barfuß-*, који су у прошлости били именице, али су вршили функцију придева, и именице типа *Graukopf*, које представљају назив цијелине према дијелу, односно посебна врста метонимичке трансформације (Соколова – 1953, 131).

¹⁷ В. Булаховский – 1968, 137.

¹⁸ А. Мирович дозвољава могућност да у првом дијелу може доћи и име (Mirowicz – 1946).

кожа → *Грмикоже* (село у Србији), *леијејин баре* → *Леиибаре* (ливале око Сарајева), *париии вода* → *Паривода* (презиме). Најслабије мјесто у тумачењу ових ОК као императивних сложеница лежи у томе што се семантика императива слабо уклапа у опште значење композите. Семантички најближи је значењу императивних ОК презент у квалификативном значењу, који указује на стална својства, сталне карактеристике,¹⁹ али је проблем у томе да се у многим случајевима глаголски дио ОК формално не подудара са обликом презента. Само је понекад облик *-и* близак аористу (нпр. *Скочидјевојка*). Готово све српскохрватске примјере најлакше је објаснити на руском језику помоћу активног партиципа садашњег времена (нпр. *чистикућа* 'женщина, убирающая дом'), што говори о томе да је у овим ОК присутна и партиципска семантика.

Ми сматрамо да формално питање о томе који се облик налази у основи глаголског дијела ОК није битан и да је неоправдано намештено од стране традиционалне лингвистике. Суштина овог питања је у значењу. Формално, глаголски дио се највише подудара са императивом, међутим, семантички он изражава значења која у многим случајевима нису императивна или примарно императивна. И будући да се дати облик семантички може довести у везу са различитим глаголским облицима (императивом, презентом, партиципом, аористом и сл.), може се закључити да се ради о полисемичној глаголској структури те да стога проглашавање свих таквих композита са глаголским дијелом на *-и* за искључиво императив представља једностран и погрешан приступ. Овдје се ради о појави која се може окарактерисати као (псеудо)императивност. Због тога сматрамо да је најисправније тај глаголски дио назвати императивом, а сложеницу императивним ОК.

ЛИТЕРАТУРА

- <Barić-1980/1981> **Barić Eugenija.** *Именичке сложенце с глаголским првим дијелом* // *Rasprave zavoda za jezik IFF.* – Zagreb: 1980–1981. – VI–VII. – S. 17–30.
- <Brabec/Hraste/Živković – 1961> **Brabec Ivan, Hraste Mate, Živković Sreten.** *Gramatika hrvatskosrpskog jezika.* – IV, prerađ. izd. – Zagreb: Školska knjiga, 1961. – 280 s.
- <Даничић – 1987> **Даничић Ђуро.** *Основе српскога или хрватскога језика.* – Београд: Државна штампарија, 1867.
- <Именик места – 1956> **Именик месџа.** Преглед свих места и општина народних одбора, срезова и пошта у Југославији. – Београд: Службени лист ФНРЈ, 1956. – 488 с.

¹⁹ Такво значење налазимо и у савременом руском жаргону, нпр. вино лошег квалитета (обично црно) назива се *выроглас* (у множини акценат је другачији него у лексеми *глас*: *вырогласи*).

<Leksik prezimena – 1976> **Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske / Urednici Valentin Putanec i Petar Šimunović.** – Zagreb: Institut za jezik. Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1976. – 773. s.

<Maretić – 1899> **Maretić Tomo.** *Gramatika ili stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.* – Zagreb: Knjižara L. Hartmana, 1899. – 702 s.

<Михаиловић – 1992> **Михаиловић Велимир.** *Име по зајовесџи.* Императивни ономастикон српскохрватског језика. – Београд: Нолит, 1992. – 365 с.

<Mirowicz – 1946> **Mirowicz Anatol.** *Wartość uczuciowa rozkaznika a złożenia typu czyszcibut* // *Język polski* – Krakow, 1946. – XXV. – S. 170–175.

<Новаковић – 1894> **Новаковић Стојан.** *Српска граматика.* – Београд: Државна штампарија, 1894. – 512 с.

<Pavešić/Vince – 1971> **Pavešić, Vince.** *Jezični savjetnik s gramatikom.* – Zagreb: Matica hrvatska, 1971. – S. 331–446.

<Peić/Bačlija – 1994> **Peić Marko, Bačlija Grgo.** *Imenoslov bačkih Bunjevaca.* – Novi Sad, Subotica: Matica srpska, 1994. – 205 s.

<Putenec – 1976> **Putenec Valentin.** *Esej o jezičkom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj* // *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske.* – Zagreb: Institut za jezik, nakladni zavod Matice hrvatske, 1976. – S. V–XIV.

<Splitter-Dilberović> **Splitter-Dilberović Vera.** *Beiträge zur Bildung der serbo-kroatischen Personennamen.* – Meisenheim am Glan: 1966.

<Стевановић – 1975, И> **Стевановић Михаило.** *Савремени српскохрватски језик* (Граматицки систем и књижевнोजезичка норма): Том I – 3. изд. – Београд: Научна књига, 1975. – 653 с.

<Stomatoski – 1981> **Stomatoski Trajko.** *Nadimak u sistemu imenovanja kod Makedonaca* // *Četvrta jugoslovenska onomastička konferencija.* – Ljubljana, SAZU, 1981. – S. 479–489.

<Šimundić – 1970> **Šimundić Pero.** *Tvorba osobnih imena u hrvatskom i srpskom jeziku.* – Maribor: 1970. – S.

<Šimunović – 1985> **Šimunović Petar.** *Naša prezimena. Porijeklo, značenje, rasprostranjenost.* – Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985. – 366 s.

<Шкриванић – 1959> **Шкриванић А. Гавро.** *Именик географских назива средњовековне Зетје.* – Титоград: Историјски институт НР Црне Горе, 1959. – 132 с.

<Šulek – 1879> **Šulek Boguslav.** *Jugoslovenski imenik bilja.* – Zagreb: JAZU, 1879. – 564 s.

<Большая – 1971> *Большая советская энциклопедия:* В 30 т. – Москва: Советская энциклопедия, 1971–1978. – Том 5. – 640 с.

<Булаховский – 1968> **Булаховский Л.** *Императив в славянских языках как индуцирующая категория* // *Известия АН СССР: Серия литературы и языка.* – Москва: 1968. – Том XXVII, вып. 2. – С. 134–139.

<Газирова – 1988> **Газирова Р. Ф.** *Семантическое функционирование глаголов в „микроконтекстах“, мотивирующих сложные существительные (на материале сербско-хорватского языка) // Исследования по семантике: Семантика языковых единиц разных уровней.* – Уфа: Башкирский гос. ун-т, 1988. – С. 78–86.

<ГАН – 1980> *Русская грамматика*: В 2-х т. Т. 1: Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология / Гл. ред. Шведова Н. Ю. – Москва: Наука, 1980. – 783 с.

<Давыдов – 1962> **Давыдов Н. Н.** *Ботанический словарь. Русско-английско-немецко-французско-латинский.* – Изд. 2-е, стер. – Москва: Главная редакция научно-технических словарей Физматгиза, 1962. – 335 с.

<Елистратов – 1994> **Елистратов В. С.** *Словарь московского арго.* – Москва: Русские словари, 1994. – 700 с.

<Синдер/Сокольская – 1938> **Синдер Л. Р. Сокольская Т. В.** *Научная грамматика немецкого языка* – Ленинград, Гос. учебно-педагогическое изд-во Наркомпроса РСФСР, 1938. – 320 с.

<История Украинской ССР – 1953> *История Украинской ССР. Том I / Главный ред. Касименко А. К.* – Киев: Изд-во АН Украинской ССР, 1953. – 837 с.

<История Украинской ССР – 1982> *История Украинской ССР. Краткий очерк / Перевод с украинского.* – Киев: Наукова думка, 1982. – 543 с.

<Кробар – 1972> **Кробар Марија.** *За композицијите сосставени од глагол + именка во македонската антропонимија // Македонски језик.* – Скопје: 1972. – Год. XXIII. – С. 133–140.

<Никонов – 1993> **Никонов В. А.** *Словарь русских фамилий.* – Москва: Школа-Пресс, 1993. – 224 с.

<Петровский – 1995> **Петровский Н. А.** *Словарь русских личных имен.* – 4-е изд., доп. – Москва: Русские словари, 1995. – 414 с.

<Подольская – 1978> **Подольская Н. В.** *Словарь русской ономастической терминологии.* – Москва: Наука, 1978. – 165 с.

<Прох – 1983> **Прох Л. З.** *Словарь ветров.* – Ленинград: Гидрометеиздат, 1983. – 312 с.

<Реестр – 1995> *Реестр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін.* – Київ, 1995. – 592 с.

<Степанова – 1953> **Степанова М. Д.** *Словообразование современного немецкого языка.* – Москва: Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1953. – 375 с.

<Суперанская / Сулова – 1981> **Суперанская А. В., Сулова А. В.** *Современные русские фамилии.* – Москва: Наука, 1981. – 176 с.

<Унбегаун – 1989> **Унбегаун Б. О.** *Русские фамилии.* – Перевод с англ. – Москва: Прогресс, 1989. – 443 с.

<Федоров и др. – 1961> **Федоров А. В. и др.** *Немецко-русские языковые параллели.* – Москва: Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1961. – 303 с.

<Федосюк – 1996> **Федосюк Юрий.** *Русские фамилии.* – Москва: Русские словари, 1996. – 288 с.

<Шишкова – 1957> **Шишкова Л. В.** *О функциях сложных существительных в немецком языке // Романо-германская филология.* – Москва: АН СССР, 1957. – С. 78–95.

Бранко Тошовић

(ПСЕВДО)ИМПЕРАТИВНОСТЬ ОНИМИЧЕСКИХ КОМПОЗИТОВ В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ

Резюме

В структуре онимических композитов (ОК) выделяются две части. Первая часть преимущественно имеет более узкое значение (видовое значение) и выполняет определяющую, атрибутивную функцию; она уточняет характер второго члена. Вторая часть, как правило, является основным элементом, определяемым членом. Здесь существуют две возможные комбинации: а) глагол + глагол, б) глагол + неглагол (другая часть речи). Первый случай дает полные глагольные ОК, второй порождает только полуглагольные ОК. В исследуемом нами материале славянских языков мы не обнаружили примеры первого типа, поэтому говорить о глагольности ОК значит говорить о связи второго типа. В немецком языке, наоборот, возможна комбинация глагол + глагол.

Существует десять основных теоретических возможностей образования ОК при помощи глагола: 1. глагол + существительное, 2. существительное + глагол, 3. глагол + прилагательное, 4. прилагательное + глагол, 5. глагол + наречие, 6. наречие + глагол, 7. глагол + местоимение, 8. местоимение + глагол, 9. глагол + числительное, 10. числительное + глагол.

Глагол встречается в двух типах сложных слов: в ОК с неимперативной и императивной глагольной частью. Что касается императивных ОК, которые другие называют императивными именами (Imperativnamen), то это вопрос является очень сложным. Императивные ОК существуют во всех славянских и во многих индоевропейских языках и по-разному толкуются. Главный вопрос состоит в том, почему они возникли и что такие образования выражают. Большинство авторов склоняются к тому, чтобы в глагольной части видеть императив. Лишь некоторые лингвисты считают, что речь идет о неимперативной форме, а именно о настоящем времени (3-е лицо), аористе, причастии, чистой глагольной основе, субстантивной части (-и- является соединяющим элементом). Но в каждом из объяснений можно найти уязвимое место. Рассмотрение глагольной части ОК как императива страдает неоднородностью: в одном случае сложное слово имеет императивный характер, в другом – нет. Самая слабая точка в таком толковании состоит в том, что семантика императива плохо укладывается в общее значение композита. Семантически самым близким к рассматриваемой форме является настоящее время в квалификативном значении (указывающем на постоянные свойства, характеристики), но данная форма во многих случаях не совпадает с формой настоящего времени. Лишь в некоторых случаях форма на -и близка аористу и причастию.

Мы считаем, что вопрос о том, какой формой является глагольная часть, является не важным и неоправданно навязанным традиционной лингвистикой. Суть данного вопроса – не форма, а ее значение. Но так как исследование показывает, что ее семантически можно отнести к различным глагольным формам (к императиву, настоящему времени, аористу, причастию и т. п.), то можно сделать вывод о том, что данную форму нельзя однозначно определять, тем более ее нельзя называть только императивной. Это глагольная часть, которая формально совпадает с императивом, поэтому мы ее называем императивом, а сложное слово императивидным ОК.

FUTURUM EFFECTIVUM У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

У раду се разматрају словенски футурски облици свршеног вида у перформативној употреби – с једне стране, перфективни презент у руском, пољском и словеначком језику, а с друге стране, као његов еквивалент, футур I у српском језику.

0. Да би постигао већи степен категоричког односа према адресату адресант међу експлицитним перформативним средствима које му стоје на располагању за илокуцију веома често одабире глаголске облике свршеног вида. Тако у сјевернословенским језицима (тј. у источно- и западнословенским) у овом случају користи се перфективни презент (у даљњем тексту пф. през.) који у тим језицима представља првенствено граматикализовани футурски облик свршеног вида (у даљњем тексту фут.), док се у јужнословенским језицима у овој прилици користи футур I (што не важи за словеначки језик, који као и сјевернословенски језици употребљава пф. през.).

1. Посебну пажњу у славистици привлачила је управо перформативна (у даљњем тексту перформ.) употреба пф. през. у сјевернословенским језицима.¹ Још дубље интересовање побудила је иста употреба у словеначком језику.² Ваља истаћи да су управо слависти (прије свега они из словенског свијета), проучавајући словенски пф. през. са становишта аспектуално-темпоралних односа, међу првима (још средином прошлог вијека) скренули пажњу лингвистичке јавности на перформ. исказе и говорне чинове,³ који се тек последње четири деценије интензивно проучавају у западноевропској лингвистици.

¹ В., између осталог: А. Mazon, *Emplois des aspects du verbe russe*, Paris, 1914, стр. 132–133; исти, *L'aspect des verbes slaves: principes et problèmes*, Moscou, 1958, стр. 15; Э. Кошмидер, „Очерк науки о видах польского глагола: Опыт синтеза” – в кн.: *Вопросы глагольного вида* (ред. Ю. С. Маслов), М., Изд. иностр. лит., 1962, стр. 135, 163–166 [= *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie. Próba syntezy*, Wilno, 1934]; В. В. Виноградов, *Русский язык: (грамматическое учение о слове)*, М., Высшая школа, 1972, стр. 453; М. С. Пospelov, „Прямое и относительное употребление форм настоящего и будущего времени глагола в современном русском языке” – в сб.: *Исследования по грамматике русского литературного языка* (ред. Н. С. Пospelov, Н. Ю. Шведова), М., Изд. АН СССР, 1995, стр. 230–232; А. В. Бондарко, *Вид и время русского глагола: (значение и употребление)*, М., Просвещение, 1971, стр. 222; А. В. Бондарко (отв. ред.), *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*, Л., Наука, 1990, стр. 32–39; R. Rathmayr, *Die perfektive Präsensform im Russischen: Eine multilateral-kontrastive Funktionsanalyse der russischen Form anhand ihrer französischen und deutschen Entsprechungen*, Wien, 1976, стр. 107; Ю. Д. Апресян, „Перформативы в грамматике и словаре”, *Известия АН СССР: Серия литературы и языка*, т. 45 (1986), N 3, стр. 211, 215 и 220; исти, „Глаголы моментального действия и перформативы в русском языке” – в сб.: *Русистика сегодня (язык: система и ее функционирование)* (отв. ред. Ю. Н. Караулов), М., Наука, 1988, стр. 75–76.

² В., у првом реду: S. Škrabec, „Zum Gebrauche der Verba perfectiva und imperfectiva im Slovenischen”, *Archiv für slavische Philologie*, 25 (1903), стр. 554–564; исти, „Praesens effectivum”, *Cvetje z vertov sv. Frančiška*, XXIII (1906), zv. 7; XXVII (1910), zv. 10, 11, 12; XXVIII (1911), zv. 1, 5, 7, 9, 10, 11, 12; XXIX (1912), zv. 1, 3, 4, 5, 6, 7; J. Mencej, „Zur Präsensfrage perfektiver Verba im Slovenischen (Praesens effectivum)”, *Archiv für slavische Philologie*, 28 (1906), стр. 40–51; A. Musić, „Slovenski efektivni prezenat”, *Rad JAZU*, knj. 253 (1935), стр. 165–180.